

MUZELOGIE ȘI MUZEALIZARE – REFLECȚII CONCEPTUALE

Doctor în istorie, cercetător științific I, **Gherghina BODA**

Doctor în istorie, cercetător științific III, **Dumitru-Cătălin ROGOJANU**

Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva

MUSEOLOGY AND MUSEALISATION – CONCEPTUAL REFLECTIONS

Summary. The concept of museology, regarded both broadly and narrowly, knows four connotations, which puts this domain in the etymology sphere, as a study of the museum, as a study of the natural relationship between man and reality, and also as a tendency of appliance to everything that surrounds the museum, representing, at the same time, the metatheory of the operation of these institutions. Its historical path is strongly connected with the concept of musealisation, phenomenon applicable to all objects that entered into the museum, that is to say, in a museum collection. The objects from the museum's collection are perceived as the foundation of museum activities, these being studied both as elements of the exhibitions and as media or channels of communication; special relationships can be established between them and the audience, of whose substance depends the success or failure of an exhibition in particular, of the museum in general.

Keywords: museology, museum object, exhibitions, communication, museal camp.

Rezumat. Termenul de muzeologie, privit atât în sens larg, cât și restrâns, cunoaște patru accepțiuni care plasează acest domeniu în sfera etimologicului, ca studiu al muzeului, ca studiu al relației specifice dintre om și realitate, precum și ca tendință de aplicare la tot ce se învecinează cu muzeul, reprezentând în același timp și metateoria funcționării acestor instituții. Parcursul său istoric este strâns împletit cu cel al conceptului de muzealizare, fenomen aplicabil tuturor obiectelor intrate în muzeu, adică într-o colecție muzeală. Obiectele muzealizate sunt percepute ca baza activităților muzeale, acestea fiind studiate ca elemente ale expozițiilor și ca media sau canale de comunicare, între acestea și publicul vizitator stabilindu-se relații speciale de a căror substanța depinde succesul sau eșecul unei activități expoziționale în special, muzeale, în general.

Cuvinte-cheie: muzeologie, obiect muzeal, expoziții, comunicare, câmp muzeal.

O abordare a muzeologiei ca domeniu de cercetare și a fenomenului de muzealizare nu pot avea loc în afara muzeului, acea instituție care de-a lungul timpului a depozitat o mare parte a producțiilor materiale și spirituale ale omenirii, în semn de omagiu adus geniului uman. Din această perspectivă, o incursiune în istoria muzeelor ne oferă un parcurs incitant, pornind de la rădăcinile sale antice până în perioada modernă. Din acest periplu istoric aflăm modul de apariție și dezvoltare a instituției muzeale, formele și mijloacele practice de colecționare, conservare, expunere, comunicare și concretizarea acestora în funcții ale muzeului.

Important însă este faptul că în timp a apărut nevoia de teoretizare a muzeului ca instituție de cultură depozitară a memoriei colective și a mărturiilor materiale și imateriale ale societății. Din această nevoie s-a născut muzeografia și muzeologia. Inițial, cele două discipline sau domenii erau încadrate în aceeași sferă, neexistând diferențe între ele, cel mai adesea fiind confundate. Odată cu dezvoltarea cabinetelor de curiozități din secolele XVI–XVII s-a născut și teoria muzeului care va purta numele de *museologie*, cel

mai vechi tratat asupra muzeelor cunoscut până astăzi aparținându-i medicului din Anvers, Samuel Quiccheberg (1529–1567), care prin sistemul său de clasare și etichetare, ca și prin fascinația sa pentru depozitare, a promovat inventarierea și catalogarea colecțiilor, vădind și anumite preocupări pentru conservare [3, p. 132]. În 1674 apărea la Kiel lucrarea medicului Daniel Johan Major *Unvorgreifliches Bedencken von Kunst-und-Naturalien-Kammern insgemein*, care susținea ideile lui Quiccheberg și al cărei text va fi publicat integral în 1704 de către Michel Bernard Valentini, în a doua parte a tratatului *Museum Museorum* [3, p. 132-133].

Termenul de muzeografie și-a făcut apariția în secolul XVIII-lea, în lucrarea comerciantului din Hamburg, Caspar F. Neickel, *Museographia*, operă repertorianță a cabinetelor și bibliotecilor în care autorul oferea sfaturi privitoare la achiziționarea, conservarea și clasarea obiectelor, considerat cel mai vechi tratat de muzeologie [3, p. 133, 4, p. 53]. Salomon Reinach definea în 1895 muzeografia ca „descrierea muzeelor”, pe când Richard Bach, în 1924, o privea ca descrierea sistematică a conținutului muzeelor, ca și practica sa [3,

p. 133]. Opusă muzeologiei, muzeografia desemnează ansamblul practicilor legate de aceasta.

Referitor la termenul de muzeologie, încă de la apariția sa au avut loc dispute privind sfera de cuprindere, ceea ce a dus la nenumărate definiții ale acesteia. Termenul se regăsește în mai multe limbi și sub diverse forme: *muséologie* (franceză), *museology* (engleză), *museologia* (poloneză), *Museologie*, *Museumswissenschaft*, *Museumskunde* (germană), *muzevedenie*, *obščee muzevedenie* (rusă), *museologie* (cehă) [3, p. 131], *muzeologie* (română) ș.a.

Etimologic, muzeologia este înțeleasă ca „studiu muzeului”, disciplina care studiază muzeele sau „știința muzeului” [5, f.p.]. Este o știință relativ nouă, a cărei definiție este strâns legată de crearea ICOM-ului în 1946, organizație non-guvernamentală fără scop lucrativ aflată în relație formală cu UNESCO, care a definit muzeul la acea vreme ca pe o instituție care „desemnează toate colecțiile de documente artistice, tehnice, științifice, istorice sau arheologice deschise publicului, aici înțelegând grădinile zoologice și botanice dar excluzând bibliotecile, excepție făcând acelea care mențin în permanență săli de expoziții”, definiția aceasta suportând modificări de-a lungul timpului, astăzi muzeul fiind definit ca „o instituție permanentă fără scop lucrativ, în serviciul societății și a dezvoltării sale, deschisă publicului, care achiziționează, conservă, studiază, expune și transmite patrimoniul material și imaterial al umanității și al mediului său înconjurător cu scopuri de învățare, educație și delectare” [6, f.p.]. Georges Henri Rivière, personalitate marcantă a lumii muzeelor și a muzeologiei secolului al XX-lea, definea această nouă știință ca fiind „O știință aplicată, știința muzeului. Ea studiază istoria și rolul în societate, formele specifice de cercetare și conservare fizică, de prezentare, de animație și de difuzare, de organizare și funcționare, de arhitectură nouă sau muzealizată, siturile primite sau selectate, tipologia, deontologia” [7, p. 84].

Termenul de muzeologie cunoaște o evoluție notabilă, astfel că în anii 1950 este confirmat în sens larg, pentru ca în anii 1960, considerați ca o reală „criză a muzeului”, țările estice să considere muzeologia drept o știință în formare care investighează realul, dar și ca o disciplină completă. Perioada anilor 1970–1980 coincide cu o înnoire și revigorare a reflecției muzeologice, îndeosebi în Franța, de unde se va extinde în alte țări, și care va pune bazele unei noi mișcări, „noua muzeologie”, plecând de la ideile lui Georges Henri Rivière. În cadrul reuniunii de la Santiago de Chile, desfășurată în perioada 29-31 mai 1972, s-au revendicat schimbări majore care vizau evoluția muzeului tradițional spre unul „integral”, cum ar fi: patrimoniul

cultural poate „juca un rol social”; muzeul ar fi deschis „disciplinelor care nu intră în domeniul său de competență tradițională” (antropologie, socio-economie, tehnologie); muzeele fac „colecțiile lor cât mai accesibile”; mijloacele de expresie ale muzeului să se adapteze „astfel încât să stabilească cea mai bună comunicare între obiect și vizitator”; un singur grup social sau o singură disciplină nu pot rezolva problemele care se pun în societățile moderne; muzeul ar trebui integrat „în viața societății” și să joace „un rol decisiv în educația acestei societăți” [2, p. 333], schimbări care s-au reflectat indubitabil și asupra teoriei muzeologice.

În anii 1980–1990, această percepție va fi puternic influențată de ICOFOM. Zbyněk Stránský dezvoltă o nouă teorie și, în lucrarea *Museology as a Science (a thesis)* (1980), prezintă muzeologia ca „o disciplină științifică independentă, specifică, al cărui obiect de studiu este o atitudine specifică a omului la realitate, expresie a sistemelor mnemonice, care s-a concretizat sub diferite forme muzeale de-a lungul istoriei. Muzeologia are natura unei științe sociale, rezultat al disciplinelor științifice documentare și mnemonice și contribuie la comprehensiunea omului în sânul societății” [4, p. 56-57]. Interpretările și încercările de cuprindere în cadrul unei definiții a esenței acestei discipline sunt numeroase, ceea ce a dus la apariția unui număr însemnat de definiții ale muzeologiei. De asemenea, disputele privind statutul de știință în formare al muzeologiei au fost numeroase și vehemente, ceea ce a dus cu timpul la renunțarea la această încadrare, cu atât mai mult cu cât nici obiectul, nici metodele nu corespundeau criteriilor epistemologice ale unei abordări științifice specifice. Totuși, astăzi unii specialiști consideră încă muzeologia ca știință a muzeului.

Așadar, ținând cont de evoluția definiției muzeologiei, putem concluziona că aceasta a suportat patru accepțiuni distincte: 1. Tendința de a se aplica la tot ce se învecinează cu muzeul; 2. Studiu al muzeului; 3. Studiul muzealității sau al unei relații specifice între om și realitate, în care muzeul nu este decât una din concretizările posibile; 4. Acoperirea unui câmp foarte vast de instituții legate la știința documentară intuitivă, și anume muzeele virtuale, în această accepțiune muzeologia apărând ca o filozofie a muzealului, o metateorie a funcționării acestor instituții ca etică a lor [3, p. 131].

În contextul actual putem vorbi de un domeniu extins al muzeologiei, deosebit de activ, care a dat naștere unor noi ramuri cum ar fi ecomuzeologia, muzeologia socială, muzeologia aplicată, muzeologia rupturii, muzeologia generală, muzeologia istorică, muzeologia marxist-leninistă, muzeologia specială, muzeologia teoretică, metamuzeologia, noua muzeologie și în strânsă legătura cu aceasta din urmă, he-

ritologia sau patrimoniologia. Observăm cum în istoria scurtă a acestei discipline au avut loc numeroase mutații de ordin teoretic, metodologic, epistemologic și gnoseologic, mutații care au lărgit deosebit de mult aria sa de cuprindere.

Strâns legat de muzeografie și de muzeologie este fenomenul de *muzealizare*. Acesta se află în corelație directă cu obiectul, motiv pentru care vom intra puțin în lumea obiectului cu scopul de a surprinde relațiile ce se creează între lume reală și obiect, între ruperea sa de această lume reală și includerea într-o nouă lume, cea muzeală, ruperea sa de mediul de origine, decontextualizarea și recontextualizarea, căpătarea de noi valori și semnificații. Istoria ne demonstrează că nicio cultură nu există fără obiecte, acestea fiind omniprezente și universale. Însă trebuie operată o distincție între obiect și lucru, între obiectul cultural și obiectul natural. Lucrul este considerat produsul uman investit cu utilitate, inserat în concretul vieții și care întreține o relație cu subiectul, pe când obiectul este distanțat de subiect, este abstract și mort, închis în el, dezinvestind relaționarea. Însă obiectele sunt semnificative doar în raport cu individul și societatea, raportul acesta fiind dublu, pe de o parte el fiind determinat de funcția de utilizare a obiectului, pe de altă parte prin valorile care îi sunt atribuite [8, p. 32].

Muzeul este unul din locurile care au privilegiul de a transforma lucrurile în obiecte, adică muzealizează lucrurile care astfel devin obiecte, ceea ce conduce la concluzia că muzeul este una dintre marile autorități de producere a obiectelor [1, p. 1]. Martin R. Schärer, care definește muzealizarea ca și „conservarea valorilor ideale atașate obiectelor”, consideră că prin acest proces obiectele sunt decontextualizate de funcția lor primară, sunt încărcate cu noi valori, apoi integrate în colecții pentru a fi imediat recontextualizate și apoi vizionate într-o expoziție, astfel că între om și patrimoniul său se dezvoltă o relație specifică [8, p. 32]. Muzeul urmărește în principal expunerea obiectelor muzealizate privirii vizitatorului, de aceea obiectul trebuie să dețină un mare grad de potențial de mărturie, adică o bogăție de informații care să rezume o întreagă epocă sau cultură, fiind astfel garanții obiectivității deoarece au intrat într-un ordin simbolic care le conferă o nouă semnificație și o nouă valoare pur muzeală.

Obiectele muzealizate au primit diverse denumiri, cum ar fi *musealium* (termen propus de Zbyněk Stránský în 1970, prin care se înțelegea obiectul intrat în colecțiile unui muzeu alături de alte obiecte, sursă de cunoaștere științifică, mijloc expresiv de comunicare și influențare a conștiinței personale și sociale), *semi-foară* (Kristoff Pomian care îl înțelege ca pe un obiect care în locul utilității sale de origine primește alta, do-

tată cu o anumită semnificație) sau *nuofoară* (Friedrich Waidacher, care se referă la obiectul purtător de sens și nepurtător de semn) [1, p. 2-3]. Dar indiferent de denumire, obiectul de muzeu se constituie ca parte a unei colecții care nu are valoare decât dacă este expusă privirii vizitatorului și supusă gândirii sale critice. Aici trebuie făcută distincția între obiectul expus (*expôt* la francezi și *exhibit* la anglo-saxoni) și obiectul rămas în depozit, precum și între obiectul real, de obicei tridimensional, natural sau creat de om (naturalia sau artefacte și opere de artă) și substituit, Duncan Cameron incluzând în categoria lucrurilor reale și fenomenele sociale (*sociofacte*), mentale (*mentefacte*), precum și fenomenele chimice și fizice (*kinetifacte*) [3, p. 336].

Dacă până în sec. al XIX-lea muzeul era un loc al contemplației și al învățării elitiste, de atunci înainte, odată cu deschiderea sa publicului larg, își pierde din „aroganța” olimpică și se lasă descoperit de cel care îi trece pragul. Inițial, vizitatorii formau o categorie aparte, nu oricine frecventa muzeele, atmosfera și modul de primire adresându-se cu precădere doar celor care erau considerați potriviți să contemple și să se bucure de comorile acestora. Secolul al XX-lea, prin schimbările de percepție, de teoretizare dar mai ales de practici muzeale, a modificat atât categoriile de public vizitator, cât mai ales activitățile desfășurate de instituțiile muzeale, care de acum încolo puneau înaintea obiectului de muzeu, omul, vizitatorul, necesitățile sale culturale, satisfacerea acestora, modul de comunicare și de transmitere a informațiilor cuprinse în obiectele date, actul de cunoaștere și de educație. Acum se naște „noua muzelogie”, care cercetează cu asiduitate relația dintre om și realitate, punând accentul pe vocația socială a muzeului și pe caracterul său interdisciplinar, pe modurile sale de expresie și de comunicare reinnoite, interesul său deplasându-se spre noile tipuri de muzee concepute (ecomuzee, muzee virtuale, cybermuzee). Omul este cel căruia i se adresează de acum înainte muzeul și în special individului pe teritoriul căruia ființează muzeul. Acest mediu, în care oamenii trăiesc și mor, este a doua dimensiune în care se înscriu instituțiile date, motiv pentru care „noile” muzee se pot situa într-o mahala (La Casa del Museo, Mexico City, 1973), o suburbie (Muzeul Anacostia, Washington, 1967), într-o zonă industrială în declin (Le ecomuseum, Creusot, Franța, 1974) sau într-o zonă rurală în care fie nu există muzee tradiționale, fie populația nu prezintă interes pentru asemenea instituții sau în trecutul lor cultural nu le-au fost adresate vreodată [3, p. 146]. Astfel, mediul inconjurător devine parte a muzeului, dar și obiect de cercetare și de ocrotire.

Noile tehnologii intră, inițial cu timiditate, apoi cu îndrăzneală și în mediul muzeal. Acestea contri-

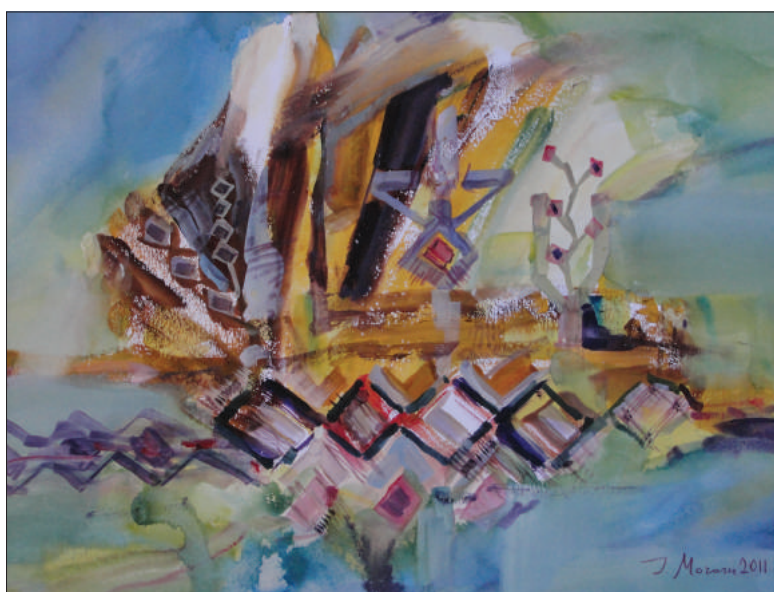
buie într-o măsură importantă la organizarea expozițiilor. Pe lângă utilizarea noilor tehnologii sunt uzitate și mijloace specifice artelor teatrale, cum ar fi scenografia. De aici și apariția unui nou termen, *expografia*, care a fost propus de André Desvallées în 1993 pentru a completa termenul de muzeografie. Prin expografie, autorul înțelege „arta de a expune”, adică tot ceea ce înseamnă expunere într-un spațiu muzeal sau non-muzeal, precum și tehnicile utilizate, excluzând alte activități muzeografice, cum ar fi conservarea, securitatea etc. [5, f.p.]. Orice expoziție folosește obiectele muzeale în cadrul unui program științific, expografia având tocmai rolul de a cerceta limbajul acestora, traducerea lui pentru public într-o expresie cât mai fidelă programului științific muzeal. De aici, nu de puține ori, confundarea expografiei cu scenografia. Important rămâne însă, în ambele cazuri, faptul că prin expoziție se favorizează aprehensiunea intelectuală a unui program muzeografic, obiectele fiind utilizate nu numai datorită criteriilor estetice, ci în special criteriilor de depozitare a informațiilor care, puse în contextul potrivit, pot recrea realul, pot informa, educa, delecta sau relaxa vizitatorul, acestea transformându-se astfel într-un dispozitiv media.

Concluzionând, putem afirma că demersul teoretic al muzeologiei a cunoscut o ascensiune rapidă, paralelă cu o evoluție spectaculoasă a practicilor muzeografice împreună cu care câmpul muzeal s-a extins considerabil. Din această perspectivă, muzeologia ne apare ca ansamblul tentativelor de teoretizare sau de reflecție critică purtată asupra câmpului muzeal sau ca și etica

sau filozofia muzealului [4, p. 46]. Muzeul contemporan s-a remodelat după transformările societății, încercând prin demersurile sale teoretice, dar mai ales practice, să răspundă noilor cerințe ale consumatorului de cultură care a devenit centrul activității muzeale.

BIBLIOGRAFIE

1. Chaumier S. L'objet de musée, <http://www.dijon.fr/appext/mvb/tout-garder-tout-jeter-et-reinventer/objet%20de%20mus%C3%A9e.pdf>.
2. Desvallées A. Muséologie comme champ disciplinaire: trajectoires. În: Ci. Inf., Brasilia, DF, v.42n. 3, set/dez., 2013, <http://revista.ibict.br/ciinf/article/view/1366/1545>.
3. Desvallées A, Mairesse F. Sur la muséologie. În: Culture & Musées, nr. 6/2005, http://www.persee.fr/doc/pumus_1766-2923_2005_num_6_1_1377.
4. Desvallées A., Mairesse F. (coord.). Concepts clés de muséologie, Paris, 2010, http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/Key_Concepts_of_Museology/Museologie_Francais_BD.pdf.
5. Gob A. Drougnet Noémie. La muséologie. Histoire, développements, enjeux actuels. Paris, 2014, <http://www.armand-colin.com/la-museologie-histoire-developpements-enjeux-actuels-4e-edition-9782200291181>.
6. Statuts de l'ICOM, art.3 §.1, http://archives.icom.museum/definition_fr.html.
7. Rivière G. H. La muséologie. Cours de Muséologie/ Textes et témoignages, Dunad, 1981, <http://www.microsilons.org/collection/museologie.pdf>.
8. Schärer M. R. La relation homme-objet exposée: théorie et pratique d'une expérience muséologique. În: Public et Musées, nr. 15, 1999, http://www.persee.fr/doc/pumus_1164-5385_1999_num_15_1_1132.

Ion Moraru. *Compoziție cu ornament moldovenesc - 1*, tehnică mixtă, 40 × 50 cm, 2011.